

KARACS ZSIGMOND

Az óbudai Schmidt-kastély ellenállói

Az országot 1956. október 4-én a keringő hírek ellenére váratlanul érte a katasztrófa. Az emberek bíztak a szovjet csapatok kivonulásában, mindenki az élet normális mederben való újraindulására készült. A III. kerületi Forradalmi Bizottság az üzemek többségét a hétfői munkakezdésre bízta. A Gázművek eddig is működött. Az Újlaki Téglagyárban hozzákezdtek a kemencék felfűtéséhez. Az Óbudai Hajógyár karbantartó részlege szombaton elkezdte a munkát, hogy hétfőn akadály nélkül indulhasson az üzem. A Goldberger Textilgyár és a Selyemipar Bécsi úti központja is a munka felvétele mellett döntött pénteken. Sok helyen, így a Bécsi úti és a Csillaghegyi Téglagyárakban munkástanácsok alakultak. Óbudán megindult a villamos és Esztergom felé a vasúti közlekedés.

Pércsi Lajos őrnagy november 4-én lövöldözésre ébredt. Miután nem jött érte a gépkocsi, hogy elvigye az alakulatához, 10 óra tájban gyalog indult el Pusztaszeri úti lakásáról. A Rózsadomb környékén találkozott egy tiszti csoporttal, tagjai elmondták, hogy a szovjet csapatok megtámadták Pestet és Nagy Imre ellenállásra szólított fel.

Aztán egy civileket vivő gépkocsi állt meg mellette. Tőlük megtudta, hogy tovább menni nem lehet. Felszólították, menjen velük a Schmidt-kastélyba. Ide a déli órákban érkeztek meg. Ott Pataki lövészhadnagy fogadta, mintegy huszonöt katonával, növendékekkel és háromszor annyi fegyveres civil felkelővel. Tájékoztatta a helyzetről és közölte, hogy megfigyelőket küldött a Hármashatár-hegyre.

Rangidős tisztként Pércsi őrnagy fokozatosan átvette az irányítást. Körbejárta a kastélyt, már első percben megkezdte az igen laza fegyve-

lem megerősítését. Kijelölte az óvóhelyet, a kötözőhelyet, a lőszer- és ruharaktárakat, az elhelyezési körleteket. Megszervezte a belrendet, az őriséget. Az épületet csak az közelíthette meg, aki tudta a jelszót. Kiadott utasításait ellenőrizte, s látta parancsait általában teljesítik is. Hamarosan megszűnt a fejetlenség. Elrendelte, hogy egymást bajtársnak szólítsák. Felhívta az állomány figyelmét, hogy légítámadás esetére védekezési lehetőségük nincs, és aki akar, elmehet. Nem ment el senki, ekkor még nem! Az ötnapos ellenállás alatt a cserélődés ellenére a csoport legnagyobb létszáma meghaladta a kétszázat.

A belső kastélybeli körülmények rendezésével egyidejűleg a közelebbi és távolabbi környezetre is kiterjedt figyelme. Dél felé, mintegy ötszáz méterre levő építkezés tetején, harcászati szempontból nagyon sebezhető helyen, észrevett egy húsz főből álló fegyveres csoportot. Rábeszélte őket a csatlakozásra. Két egységre osztva a Mátyáshegyi úton helyezte el őket azzal, hogy ássák be magukat, és szovjet támadás esetén a Szépvölgyi út felől biztosítsák a kastélyt.

Nagy Imre hajnali segélykiáltása Óbudán is szájról-szájra szállt. A reggeli órákban hatalmas tömeg gyűlt össze a Fő téren, és az elszántabbak hamarosan elindultak a folyamór laktanyába, fegyverért. Lázár ezredes a laktanya parancsnoka nem akadályozta szándékukat, délre mindent elvittek, elment Lázár ezredes is. Az óbudai hajógyárba és a téglagyárba katonai alakulatok és polgári fegyveresek húzódtak be. Délután a Bécsi úton a szovjetek megtámadtak egy magyar katonai oszlopot, a fegyvereket és lőszer szállító magyar gépkocsikat egy szovjet rohamlöveg vette tűz alá és gyújtotta fel. A kimentett hadianyagból három aknavetőt lőszerrel a téglagyár udvarába vontattak. Ott a széllött gépkocsikon utazó katonák egy százados parancsnoksága alatt védelemre rendezkedtek be. Ekkorra az Újlaki téglagyárban 25 főnyi civil felkelő gyűlt össze Tónusz Ede parancsnoksága alatt. Ők is behúztak egy Gaz 51 típusú gépkocsit, melyen élelem, ruházati felszerelések és híradó eszközök voltak. A nap folyamán Csíki Lajos alhadnagy csatlakozott hozzájuk. A Schmidt-kastéllyal telefonon felvette a kapcsolatot a II. kerületi Forradalmi Bizottmány, melynek tagjai közt Szabó Jánost, a Széna tériek legendás Szabó bácsiját is ott találjuk. Felajánlották az élelem és egyéb anyagiak biztosítását. Kérték, hogy a környékükön, a Hármashatár-hegyen levő rádióadó és zavaró állomást hallgattassák el.

Erdősi Ferenc hadnagy 4-én a délutáni órákban érkezett a kastélyba – Pércsi őrnagy kikérdezés után megbízta egy csoport szervezésével a Hármashatár-hegyi adó elhallgattatására, ahová 22 órakor indultak el.

Anda Ferenc honvéd egységével a folyamőr laktanya mellett tartózkodott, mikor Lázár ezredes hazaküldte a katonáit. A felkelők felszólították Andát, hogy gépkocsijával vigyen élelmiszert a Schmidt-kastélyba, de ott már nem talált, ez után a forradalmárok javaslatára a III. kerületi Tanács épületéhez ment. Ott a tehergépkocsiját cukorral, kávéval, konzervekkel, hússal és más élelmiszerekkel rakták meg, majd szállítmányával jelentkezett Pércsi őrnagnál. Később lőszert is szállított gépkocsijával.

Még a délutáni órákban indult el Tornyosi János három felkelő társával az Újlaki téglagyárból tájékozódni, hogy hol vannak még a kerületben fegyveres felkelő csoportok. A Margit Kórház mellett nagyobb létszámú felkelőre bukkantak és miközben beszélgettek, megérkezett Pércsi őrnagy, aki felszólította őket a kastélybeliekhez csatlakozásra. Útközben egy 16 fős csoportnak parancsot adott, ássa be magát, a többieket felkísérte a kastélyba. Onnan visszatérve nagyobb mennyiségű kézigranátot és egy golyószórót vitt számukra, az este folyamán pedig gondoskodott felváltásukról. Ekkorra már két szovjet katonát is foglyul ejtettek.

A helyzet komolyságára való tekintettel 5-én reggelre Pércsi őrnagy elhatározta, katonai egységekbe szervezi a felkelőket. Egy lövész hadnaggal felsorakoztatta a szabadságharcosokat a Schmidt-kastély udvarán, majd kiállt eléjük és megkérdezte: Elfogadtok-e engem parancsnoknak? Az igenlő választ követően rajokat szervezett, három raj alkotott egy szakaszt, három szakaszból viszont egy század lett egy parancsnokkal, maga mellé nyolc-tíz főből álló törzset állított. Elrendelte, hogy fektessenek fel egy névjegyzéket, de ezt kereken megtagadták. Ekkor a felkelők mintegy százötvenen lehettek. Ismételten felhívta a figyelmet, hogy csak az maradjon, aki önként jött, és harc közben mindenki maradjon becsületes – *„Ez az ország a mi országunk, ezt nekünk kell megvédeni, ezt nem teszi meg helyettünk sem Amerika, sem senki.”*

Pércsi őrnagy ezután a kijelölt századparancsnokkal végigjárta a körleteket és a beosztásoknak megfelelően elhelyezte az embereket. Egy fegyveres részére 40 darab lőszert engedélyezett. Lőni csak az ő, illetve

a helyszínen levő legmagasabb tiszti beosztású parancsnok engedélyével lehetett. Tolmács útján a szovjet foglyokkal is elbeszélgetett. Megmagyarázta nekik, hogy a hazájuk szabadságáért harcolnak és nem fasiszták, mire a foglyok fegyvert kértek, de Pércsi őrnagy csak a gulyáságyúhoz engedte őket. 5-én lement a téglagyárba, felvette a kapcsolatot az ottani felkelőkkel. A katonai parancsnokot kérte, hogy ágyúkat vontassanak fel a Schmidt-kastélyba. Egy 122 milliméteres tarackot kaptak, melyet páncéltörő ágyúként akartak használni a szovjet harcokcsik ellen. Egy újabb csoport két darab 120 milliméteres aknavetővel állított be a kastélyba, s engedélyt kaptak beásásukra. Napközben Csíki Lajos alhadnagy érkezett a kastélyba, Pércsi őrnagy kikérdezése után felderítő tisztjévé nevezte ki. Eligazítás után parancsot adott ki, hogy két katonával és három polgári fegyveres felkelővel induljon felderítésre: a Sztálin híd (ma Árpád híd), Flórián tér és a Filatori gát környékén lévő szovjet egységek erejét, tartózkodási helyüket, szándékukat állapítsa meg. Délben civilek hoztak egy R 10-es katonai rádióadót, két láda géppisztoly- és ugyanannyi puskalőszert. Ez után jelentették Pércsi őrnagynak, hogy a szovjet csapatok támadásba kezdtek. Páncélosok lövik a Lajos utcai iskolát. A 2. szakasznak parancsot adott, menjenek az iskolához és ott a helyzet ismeretében intézkedjenek. Ugyanakkor a kastély főbejáratánál lévő peremrészén a szabadságharcosok már tüzet nyitottak a Bécsi úton haladó szovjet harcokcsikra, páncélautóra és teherautóra. Az egyik szovjet harcokcsi két lövést adott le a kastély felé, majd a szovjet oszlop eltávozott. Pércsi őrnagy mellett két szabadságharcos tartotta a kapcsolatot a II. kerületi Forradalmi Bizottmánnyal, Szabó bácsi Széna téri felkelőivel, sőt telefonon az angol nagykövetséggel is. Ötödikén késő este Pércsi őrnagy meglátogatta a Pusztaszeri úton lakó családját, ahonnan visszatérni már nem tudott.

A Schmidt-kastélyban akár tucatnyi is lehetett az időnként ott tartózkodó tisztek száma, legtöbbjük nevét a későbbi rendőrségi kihallgatások és bírósági eljárás során sem tudták felderíteni. Pércsi őrnagy helyettese egy tartalékos százados volt. A lefolytatott eljárások irataiból kiderül, hogy Pércsi őrnagy részletesen tájékozódott és személyesen elbeszélgetett azokkal, akiket valamilyen feladattal megbízott. Nagy volt az embereit érintő felelősségérzete. *„Figyelmeztettem őt, hogy az emberekre vigyázzanak.”* – mondta mikor parancsot adott Erdősinek, a Hár-

maszatór-hegyi feladat végrehajtására. Ez a végtelen emberi tisztesség és felelősség mondatta vele a bíróságon: „*Név szerint nem tudom, hogy a kastélyban ki volt a helyettesem.*” Amikor látta nem térhet vissza, feltefezonált hozzájuk, „*hogy hagyják abba dolgot.*” Az ott maradtak azonban továbbra is kitartottak. Úgy tűnik előbb a polgári személyként emlegetett tartalékos százados, majd egy lövész hadnagy volt estig a parancsnok. Később úgy határoztak, hogy Csíki vegye át a vezénylést, egy tartalékos tiszt javaslatára. Csíki alhadnagy a növekvő létszám miatt újraszervezte az egységet, most már négy szakaszra.

Még hatodikán Palló tüzérhadnagy és Erdősi hadnagy Szentendréről el tudott hozni három légvédelmi ágyút, lőszerrel együtt. Hetedikén egy szovjet ikergéppuskával lőttek fel a kastélyba. Azt egy aknavetővel kilőtték, a gépkocsiból kiugráló szovjet katonák üldözésére mintegy húszan indultak. Sebesültek itt is, ott is voltak. Ekkor kapott tüdőlövést Dalmadi növendék is, kit a Margit Kórházban helyeztek el. Onnan tartóztatták le, miután óvatlanul eldicsekedett tetteivel. Harcba keveredtek a Bécsi úton haladó szovjet oszloppal, Palló hadnagy lőtt az ágyúkkal. A szovjeteknél egy tiszt és kilenc katona esett el – a felkelők veszteségei a bíróságot nem érdekelték. A visszaemlékezők szerint a közülük elesett négy hősi halott még mindig Schmidt-kastély és kórház közötti árokban nyugszik. 7-én éjjel már kilátástalan volt a további harc. Csíki alhadnagy felhívást intézett az ott tartózkodókhoz a helyszín elhagyására, és többedmagával eltávozott. Csíki és Erdősi „*...több napon keresztül tartott a Schmidt-kastélyban és ennek a körülménynek komoly nemzetközi jelentősége is volt.*” Azt a látszatot keltették, hogy a magyar honvédség harcol a szovjet hadsereg ellen. Ezeket a dicsőretnek beillő gondolatokat a bírósági ítélet tartalmazta.

Pércsi Lajos nem írta alá a tisztí nyilatkozatot, leszerelt és elment a Déli pályaudvarra dolgozni, mozdonyvezető gyakornoknak. A felesége bízatta, menjenek el nyugatra, de ő azt mondta, hogy semmi olyat nem tett, amiért félnie kellene. A megtorlás azonban elkezdődött. Előbb a Schmidt-kastélybeli, úgynevezett Orvossegédképző iskolás nemzetőrökről született ítélet. 1957. június 22-én a bíróság elé állított kilenc fiatal első fokon 5–7 évig terjedő büntetéssel sújtották. A tisztekre nehezebben találtak rá, a tucatnyi közül hármat sikerült bíróság elé állítani. A nyomozó hatóság az össze Pécsi nevű tiszt fényképét begyűj-

tötte, végül Pércsi Lajosét is, így tudták azonosítani. A letartóztatottakat kegyetlenül megverték, amit a bíróság igyekezett eltussolni. Az első és a másodfokú ítéletben, ez utóbbi 1958. május 8-án kelt, halálra ítélték, majd két nap múlva, május tizedike reggelén végezték ki őket: Pércsi Lajos őrnagyot, Csíki Lajos és Erdősi Ferenc hadnagyot. Testüket megbecstelenítő módon arccal lefelé, hátukon dróttal összekötözött kézzel, kartonpapírba tekerve hantolták el a Rákoskeresztúri temető 301-es parcellájában, jeltelen sírba, melyet rendőrlovakkal tapostattak simára. Hozzá tartozóik csak Nagy Imre újratemetése alkalmával szereztek tudomást szeretteik nyughelyéről. A velük együtt elítélt Dalmadi Jenő életfogytiglani, Toronyi János 12 évi büntetést kapott, míg ketten 1–2 éves büntetéssel megúszták.

A rendszerváltás hozta meg a rehabilitációjukat: „*Ezt az ítéletet az 1989. évi XXXVI. Törvény 1.§-ban írt rendelkezés folytán semmisnek kell tekinteni.*” 1990. július 5-én Pércsi Lajost ezredessé, Csíki Lajost és Erdősi Ferencet alezredessé léptette elő a Magyar Köztársaság elnöke. A Nemzeti Pantheonra alakított 301-es parcellában, kopjafával és névvel ellátott márványlapos sírjukat ma már a kegyelet virágaival bárki felkeresheti.

Felhasznált források és irodalom

Hadtörténelmi Intézet Levéltára, Budapesti Katonai Bíróság 789/1957.

Pércsi Lajos őrnagy és társai.

1956 a sajtó tükrében. Szerk. Izsák Lajos, Szabó József. Bp. 1989.

1956 kézikönyve I–III. Szerk. Hegedüs B. András. Bp. 1996.

1956 sajtója. Szerk. Nagy Ernő. Bp. 1989.

Berki Mihály: Hadsereg vezetés nélkül. Bp. 1989.

Földesi Hírlevél, 2000. október. Péter Imre: Október 23-ára emlékezve.

Horváth Miklós: 1956 katonai kronológiája. Bp. 1993.

Kettőtört élet. Kézirat. Szerk. ifj. Pércsi Lajos. Bp. 1994.

Mai Nap, 1990. október 20–21. Kő András, Nagy Lambert: A forradalomért kivégzettek névsora. Bűn és büntetés. Ismeretlen dokumentumok tükrében.

Orbán Éva: Üzenet a barikádokról I–II. Bp. 1996.

Pintér Endre: 100 éves a Szent Margit Kórház. Bp. 1997.

Reform, 1989. november 24. Hornyák Tibor: Akik Óbudán megállították a szovjet előretörést.
Világ, 1989. június 8. Berki Mihály: Lefegyverző barátság.